ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ПОДРУЖНИХ ВЗАЄМИН У ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

PSYCHOLOGICAL ESSENCE OF MARRIAGE RELATIONSHIP IN FOREIGN AND DOMESTIC STUDIES

Статтю присвячено розгляду актуальної проблеми психологічної сутності подружніх взаємин. Ми перебуваємо у взаєминах кожного дня. Вони реалізуються за рахунок комунікації. Сама ж комунікація має багато модифікацій від швидкоплинних до глибоких взаємин, які характеризуються не тільки інформаційним наповненням, а й стійким ставленням. Різноманітність тенденцій, помічених психологами в галузі міжособистісної взаємодії та психології сім'ї, розмаїття теоретичних припущень, що породжує спектр концептуальних моделей міжособистісних стосунків, свідчить про актуальність осмислення психології сімейних взаємин. Сімейні взаємини – це складний феномен, складна психічна реальність, що включає як міфологічні, так і сучасні рівні свідомості, а також індивідуальні й колективні, онтогенетичні, соціогенетичні та філогенетичні передумови. Для того щоб осмислити глибину, якість і тривалість подружніх стосунків, варто виокремити такі фактори, як готовність та мотиви створення сім'ї, як результат, задоволеність самим шлюбом. Психологічна готовність до сімейного життя залежить від взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників та становить синтез взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, емоційно-регулятивного й поведінкового. Важливим аспектом у подружніх взаєминах, від чого залежить і якість подружнього життя і рівень емоційної значущості в них, є мотиви створення сім'ї. Проаналізувавши мотиви створення шлюбу, ми можемо підсумувати, що саме даний аспект являється одним із важливих детермінантів, який впливає на емоційну значущість, і саме духовні мотиви сприяють розвитку та підтриманню емоційної значущості в парі. Існує ряд факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, які впливають на стабільність шлюбу, а саме на задоволеність ним, що є визначальним для якості та тривалості означених взаємин. У результаті ґрунтовного аналізу готовності, мотивів створення шлюбу, поняття сім'ї як системи, задоволеності подружніми взаєминами ми дійшли висновку, що саме вищеперелічене є найважливішим, на що варто спиратися у створенні сім'ї, що сприяє зародженню емоційної значущості в подружжі.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, сім'я, готовність, мотиви, задоволеність шлюбом.

The article is devoted to consideration of the actual problem, namely, the psychological essence of married relationships. We are in the relationships every day. They are realized by communication. The same communication has many modifications from a fleece to deep relationships that are characterized not only by information content, but a steady attitude. The variety of trends marked by psychologists in the field of interpersonal interaction and psychology of the family, the diversity of theoretical assumptions, which generates a spectrum of conceptual models of interpersonal relationships, indicates the relevance of comprehension of the psychology of family relationships. Family relations are a complex phenomenon, a complicated mental reality, which includes both mythological and modern levels of consciousness, as well as individual and collective, ontogenetic, sociogenetic and phylogenetic preconditions. In order to comprehend the depth, the quality and duration of married relationships, it is worthwhile to distinguish such factors as readiness and motives for the creation of a family and as a result of satisfaction with the marriage. Psychological readiness for family life depends on the interaction of many internal and external factors and is synthesis of interconnected and interconnected components: motivational-value, cognitive, emotional and regulatory and behavioral. An important aspect in married relationships on which the quality of married life and the level of emotional significance in them are the motives for creating a family. After analyzing the motives for the creation of a marriage, we can summarize that this aspect is one of the important determinants that affects emotional significance, and the spiritual motives promote the development and support of emotional significance in a pair. There are a number of factors as domestic and external that affect the stability of marriage, namely, the satisfaction of it, which is determined for the quality and duration of the defined relationships. A thorough analysis of readiness, motives for the creation of a marriage, the concept of family as a system, satisfaction with married relationships we came to the conclusion. What is the above listed is the most important thing to rely on the creation of a family that promotes the origin of emotional significance in a marriage.

Key words: interpersonal relationships, family, readiness, motifs, marriage satisfaction.

УДК 159.98: 364.64
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.2.32>

Цьомик Х.Б.

аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми. Натепер проблема міжособистісних взаємин є досить популярною у психологічному просторі, оскільки живе спілкування замінюється віртуальним. Закономірно, що люди все більше втрачають навички змістовно, гармонійно та продуктивно будувати взаємини. Форма їхніх комунікацій починає носити викривлений та опосередкований

характер. У житті це ускладнює можливість переконатися, чи партнер конгруентно зрозумів свого співрозмовника. Виникають нові комунікативні бар'єри, реалістичні очікування та формуються упереджені установки. Поряд із цим все частіше в обігу фахівців-психологів актуалізуються поняття «деструктивні міжособистісні взаємини», «співзалежні взаємини»,

«автономні взаємини». У процесі динаміки взаємостосунків утрачається як емоційність, так і сама значущість означених взаємин. Відповідно, важливим завданням є простежити зміст подружніх взаємин та їхню психологічну природу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему соціальної взаємодії вивчали зарубіжні фахівці В. Джеймс, Дж. Левинджер, Дж. Мід, Х. Салліван, Е. Фромм, Г. Хайман, Т. Шибун. Представлено роботи пострадянських учених: Б. Ананьєва, Г. Андреева, А. Бодалева, І. Булах, А. Волкова, Л. Гозмана, А. Добровича, В. Зацепіна, І. Кона, А. Кроника, А. Лазуровського, Б. Ломова, Н. Логінової, В. Мясичева, Е. Ніколаєва, Н. Обозова, Б. Поршнева, А. Перовського, С. Рубінштейна, О. Ясинської. Різними аспектами сімейних взаємин займалися такі закордонні психологи, як: Д. Басс, Р. Бендлер, К. Вітакер, К. Вітек, В. Владін, Д. Грей, Ж. Лофас, С. Мінухін, М. Ніколс, Г. Навайтис, Н. Пезешкіан, С. Пейдж, К. Роджерс, Р. Саймон, В. Сатір, Р. Скіннер, З. Фрейд, Е. Фромм, У. Харлі, К. Хорні, З. Цельмер. Н. Аккерман займався вивченням сім'ї як соціальної та емоційної одиниці, М. Боуен вивів теорії розвитку сімейних систем. Вітчизняні вчені А. Авдєєв, А. Антонов досліджували соціологію сім'ї, а також В. Бойко, В. Борисов, І. Бестужев-Лада, О. Бондарчук, А. Волкова, С. Голод, А. Добродняк, В. Дружинін, Н. Давідова, І. Дементєва, А. Добровіч, С. Ковальов, О. Кронік, І. Малкіна-Пих, М. Мацковський, Т. Пухова, С. Рубінштейн, В. Сісенко, В. Столін, В. Торохтій, А. Харчев, Б. Херсонський, В. Целуйко, Б. Шапиро, Л. Шнейдер. Проблема конструктивної взаємодії людини в сім'ї, її гармонічного в ній існування, усвідомлення своїх потреб у сім'ї та їх реалізація є нині досить актуальною (Ю. Альошина, А. Варга, Л. Гозман, Е. Ейдемільер, А. Захаров, О. Карабанова, А. Обозова, Н. Обозов, А. Співаковська, В. Юстицький та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності подружніх взаємин через розгляд фундаментальних аспектів даного поняття, таких як міжособистісні взаємини, готовність до створення сім'ї, мотиви створення подружжя та задоволеність шлюбно-сімейними взаєминами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування міжособистісних взаємин є предметом широких психологічних досліджень у зарубіжних країнах, наприклад, В. Джеймс досліджував аспект значущості у взаєминах, Дж. Мід проаналізував та вивів «дзеркальне я», що є, на його думку, необхідною структурою в побудові стосунків між людьми, Е. Фромм зосереджував свої дослідження на пізнанні поняття «кохання» в міжособистісних взаєминах, Е. Берн, Р. Річардсон

досліджували проблеми спілкування як один із важливих критеріїв міжособистісних взаємин. Серед вітчизняних психологів даною проблемою з різних аспектів займалися: В. Мясичев увів поняття «психологічне ставлення» до ряду міжособистісних стосунків, І. Кон досліджував проблему дружніх взаємин, Б. Ананьєв, А. Бодалев, Н. Богомолова, Р. Гительмахер, Л. Орбан-Лембрик звертали увагу на дослідження значущості однієї людини для іншої, Я. Коломінський, С. Рубінштейн досліджували психологію взаємин у малих групах, Б. Додонов, А. Петровський досліджували питання колективу та особистості в ньому, Н. Логінова, Б. Ломов, Н. Обозов, Б. Поршнев розглядали роль спілкування в розвитку міжособистісних стосунків та ін.

Ми перебуваємо у взаєминах кожного дня. Вони реалізуються за рахунок комунікації. Сама ж комунікація має багато модифікацій від швидкоплинних до глибоких взаємин, які характеризуються не тільки інформаційним наповненням, а й стійким ставленням.

М. Обозов вважає міжособистісні взаємини суб'єктивними зв'язками, головним чином емоційного характеру [9]. Вчений відносить їх до емоціональної структури групи, хоча не заперечує присутності в міжособистісних взаєминах і когнітивного елементу. Тому міжособистісні стосунки реалізуються передусім у взаємодії. Сенси явища взаємодії розкриваються через кілька понять, серед яких відзначимо: «взаємостосунки», які можуть бути конструктивними або деструктивними залежно від задоволення сторін; «взаємодопомогу» як сприяння людей один одному; «взаєморозуміння», що свідчить про узгодженість і злагоду між людьми, які взаємодіють. Кожне із цих понять указує на афективний (емоційний), гностичний (когнітивний, інформаційний), поведінковий (практичний, регулятивний) складники реальної взаємодії людей. Перший (емоційний) складник відображає їхні емоційні стани, що виникають у процесі взаємодії. Другий – когнітивний – включає всі психічні процеси, пов'язані з пізнанням навколишньої дійсності й самого себе: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву. Поведінковий складник характеризує зовнішні прояви взаємодії: результати діяльності, вчинки, міміку, жести, мовлення. Таким чином, М. Обозов обґрунтовує взаємостосунки як складову частину взаємодії, яка завдяки взаєморозумінню і через взаємодопомогу забезпечує її результат [9].

У розумінні А. Петровського емоційний компонент є також одним із необхідних для формування міжособистісних взаємин. Вчений вирізняє два основних типи людських взаємин. Так, характерними для дифузної групи він вважає безпосередньо емоційні взаємини, для колективу – взаємини, опосередковані цілями,

задачами й цінностями спільної діяльності, іншими словами, оцінці ставлення. А. Петровський розмежовує міжособистісні взаємини на безпосередньо емоційні взаємини (у слаборозвиненій групі) та опосередковані цілями, задачами й цінностями спільної діяльності, оціночні ставлення (у колективі) [10].

Отже, проаналізувавши позиції вищезгаданих учених щодо поняття взаємин, ми дійшли висновку, що одним із важливих компонентів міжособистісних стосунків є емоційний. Тому не кожен міжособистісний стосунок є значущим, але всі значущі є емоційними.

Сім'я надзвичайно чутливо реагує на будь-які зміни, які відбуваються в соціальному організмі суспільства. Сім'я завжди була та залишається моделлю конкретного історичного періоду. Інакше кажучи, вона в мініатюрі відображає всі суперечності, які є в державі. Зміни, які переживає сучасна сім'я, мають глобальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей родинного життя та шлюбу. Однак це не говорить про руйнацію сім'ї як такої. Нові часи відкривають нові незнані раніше грані в стосунках чоловіка й жінки.

Різноманітність тенденцій, помічених психологами в галузі міжособистісної взаємодії та психології сім'ї, розмаїття теоретичних припущень, що породжує спектр концептуальних моделей міжособистісних стосунків, свідчить про актуальність осмислення психології сімейних взаємин. Сімейні взаємини – це складний феномен, складна психічна реальність, що включає як міфологічні, так і сучасні рівні свідомості, а також індивідуальні й колективні, онтогенетичні, соціогенетичні та філогенетичні передумови [3].

Для того щоб розпочати характеристику поняття «сім'я», на нашу думку, варто проаналізувати характеристики готовності до створення сім'ї, оскільки для міцних та якісних подружніх взаємин фундаментом слугує саме готовність особистостей до їх створення.

Психологічна готовність до сімейного життя залежить від взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників та становить синтез взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, емоційно-регулятивного й поведінкового.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність в юнаків та дівчат стійкої позитивної мотивації шлюбу як важливої життєвої цінності (ідеальне Я), усвідомлене бажання мати сім'ю, глибоку переконаність в її значущості, прагнення бути щасливим у подружньому житті, потребу в оволодінні знаннями, вміннями та навичками, необхідними для створення й успішного функціонування сім'ї (реальне та динамічне Я). Цей компонент знаходить своє вираження в ціннісно-смісловій сфері Я (у настановленнях, ціннісних орієнта-

ціях, переконаннях, мотивах, моральних нормах, життєвій позиції). Цей компонент готовності відображає змістові характеристики самосвідомості, а саме: вибір життєвих цілей, перспективи особистісного зростання, мотиваційні засади діяльності особистості в будь-якій сфері людського буття, сімейному житті зокрема.

Когнітивний (пізнавальний) компонент – це наявність в юнаків і дівчат системи знань, необхідних у сімейному житті, зокрема з педагогіки й психології, достатнього рівня поінформованості з питань моралі, фізіології та сексології шлюбу, а також правничих знань, господарсько-економічних засад функціонування сім'ї. Стійка зорієнтованість дівчини чи юнака на створення сім'ї формується також на основі знань про сім'ю, закономірності перебігу подружнього життя. До нього входять ті особистісні утворення, функція яких полягає в забезпеченні адекватної орієнтації на свою майбутню сімейну роль. Такими в цьому випадку виступали знання, осмислений власний життєвий досвід. Емоційно-регулятивний компонент передбачає здатність до рефлексії та саморегуляції поведінки й емоційних станів, а також усвідомлення юнаками та дівчатами сформованості таких якостей, як емпатія, співчуття, співпереживання, взаєморозуміння, взаємодопомога, підтримка, спроможність контролювати гнів, агресію, негативні переживання тощо.

Емоційно-регулятивний компонент включає переживання особистістю хвилюючих подій зустрічі з людиною іншої статі, побачень, залицянь, кохання, перших спроб побудови близьких стосунків. Сюди входить широкий спектр емоційних установок щодо себе (від самоповаги до самоприниження, від поваги до іншого до нівелювання його «Я»), самокерівництво та саморегуляція поведінки й емоційних станів. Оскільки передумовою успішного виконання сімейних ролей виступає система умінь та навичок, то ми виокремлюємо поведінковий компонент готовності. Він включає соціально-психологічні вміння, особливості сценаріїв гендерної й сексуальної поведінки, специфіку самоорганізації життєдіяльності. Готовність молоді до подружнього життя визначає в подальшому стабільність і тривалість існування сім'ї [4].

Важливим аспектом у подружніх взаєминах, від чого залежить якість подружнього життя і рівень емоційної значущості в них, є мотиви створення сім'ї.

Проблеми мотиву та мотивації досліджували В. Вілюнас, С. Каверін, К. Леві, А. Маслоу, Х. Хекхаузен. У сучасній психології дослідження з проблеми мотивації вступу в шлюб представлені в працях В.П. Кравця, М.М. Обозова, Л.Б. Шнейдер та інших.

Мотиви вступу в шлюб істотно залежать від соціального стану суб'єкта, його статі, віку, наявних цінностей життя та інших факторів. З віком (від 18 до 30 років) відмінності між мотивами вступу в шлюб у подружжя зменшуються (тобто чим старше подружжя, тим частіше збігаються їхні мотиви). Найбільша подібність спостерігається у випадках, коли чоловік трохи старший дружини, а найбільша розбіжність – коли дружина старша за чоловіка або чоловік набагато старший за дружину [7].

Потреба особистості у створенні сім'ї формується під впливом соціальних та психологічних факторів. З одного боку, ця потреба є результатом взаємодії особистості із соціумом – через засвоєння цінностей, зразків поведінки батьків, засвоєння культури в цілому – і залежить від індивідуального досвіду людини. З іншого боку, вона виникає під впливом внутрішніх потенцій особистості, через процес самовтілення, самореалізації. Стійкі емоційні стосунки сприяють задоволенню потреби в самопізнанні й пізнанні іншої людини, виступають важливим моментом у соціальному самовираженні. Саме сім'я забезпечує людині повніший психолого-фізіологічний комфорт, виконує функції «емоційного захисту». У сім'ї людина відчуває свою потрібність і цінність, унікальність і неповторність.

Естонським соціологом Е. Тійт виділено три групи цілей вступу в шлюб: спільне виховання дітей, розвиток подружжя як особистостей (включаючи захоплення на дозвілля та інтенсивне й змістовне внутрішньосімейне спілкування) і створення свого домашнього вогнища з наданням йому своєрідності і затишку [15].

К. Леві серед шлюбних мотивів виділяє три великі групи.

По-перше, емоційно-етичні мотиви – це кохання і спільність інтересів.

По-друге, мотиви самореалізації, до яких відносяться: народження дітей, можливість тривалого спілкування з іншою людиною, самопізнання, пізнання іншої людини і т.п. Мотиви даної групи можуть бути як свідомими, так і несвідомими.

По-третє, мотиви обов'язку: народження дітей, прагнення легалізувати інтимні міжособистісні стосунки, порядність, коли шлюб стимулюється думкою найближчого оточення і відповідальністю перед близькими людьми тощо. Ці мотиви можуть бути як свідомими, так і несвідомими. Іноді виділяють ще одну групу шлюбних мотивів – мотиви дефіциту. До них включають виділені дослідниками такі несвідомі мотиви, як приклад друзів; уражене самолюбство, що стимулює азарт і жадобу перемоги будь-якою ціною; відчуття власної неповноцінності разом з установкою вдячності та відчуттям реалізації «останнього

шансу»; жалість, вона ж у варіантах провини, обов'язку, коли одруження сприймається як власний подвиг і дозволяє грати на сцені життя дуже благородну роль; користь, коли завдяки такому шлюбові людина отримує психологічну чи матеріальну вигоду; помста, коли вибір партнера й одруження здійснюються, щоб помститися тому, хто образив; страх самотності, коли шлюбний союз виступає в ролі спасіння від своїх проблем, від самого себе, від страху перед майбутнім [16].

На нашу думку, найбільш структурованою та розробленою теорією вибору шлюбного партнера є концепція Б. Мурстейна «Стимул–Цінність–Роль», яка основана на припущенні про те, що всі взаємини протягом передшлюбного періоду проходять три послідовні стадії. Лише пари, які прожили всі три стадії, спроможні укласти гідний шлюбний союз [6].

Перша стадія – стимульна – полягає у виокремленні однієї людини з великої кількості інших, тобто відбувається первісний вибір партнера, виникає симпатія. Критеріями вибору на цій стадії виступають зовнішні дані, соціальний статус, особливості самопрезентації людини, деякі його психологічні якості. Також на стимульній стадії відбувається оцінка власних якостей, що можуть зацікавити іншу людину [11]. Важливим компонентом тут є територіальна близькість між партнерами, оскільки експериментально доказано, що саме вона часто стає основою для взаємної симпатії. Більшість людей знаходять свою «другу половину» серед сусідів, колег, знайомих чи однокласників.

Друга стадія – ціннісна – припускає обговорення партнерами цінностей, переконань, світоглядних позицій один одного. Симпатія, що виникає на стимульній стадії, зміцнюється в тому разі, якщо досягається єдність поглядів на життя й позиції щодо питань шлюбу, розподілу чоловічих і жіночих обов'язків у сім'ї, виховання дітей тощо. В іншому разі, за розбіжності подібних позицій, пара розпадається [11]. Д. Бірн та його колеги у своїх експериментах неодноразово переконувалися, що найбільш симпатичними ми вважаємо тих людей, з якими в нас багато спільного. Можна припустити, що, надаючи перевагу подібним до нас людям, ми відчуваємо безпеку та психологічний комфорт. Чим більше подібностей у настановах, переконаннях і моральних цінностях у подружжя, тим щасливіший шлюб та менш імовірне розлучення [2]. На цьому етапі важливі відвертість, чесність, відкритість партнерів один одному. Якщо зараз не будуть пред'явлені власні цінності й очікування, це може ввести партнера в оману, що викликає серйозні проблеми в стосунках у майбутньому.

Третя стадія – рольова. Тут проходить перевірку відповідність рольової поведінки партне-

рів за їхньої активної взаємодії один з одним, тобто на практиці. Однак на передшлюбному етапі відносин спроможність партнера виконувати бажану роль перевіряється найчастіше лише завдяки вербальному вираженню його ставлення до цього предмета. К. Коч, використовуючи поняття соціальної ролі для пояснення вибору шлюбного партнера, припустив, що партнери вибирають один одного на основі згоди під час виконання ролей у процесі залицяння [7]. На цій стадії проходять перевірку рольові очікування стосовно партнера, ті враження, які він викликає під час спілкування на ціннісній стадії.

Проаналізувавши мотиви створення шлюбу, ми можемо підсумувати, що саме даний аспект являється одним із важливих детермінантів, який впливає на емоційну значущість, і саме духовні мотиви сприяють розвитку та підтриманню емоційної значущості в парі.

Вперше в історії психології визначення сім'ї як системи запропонував Д. Джексон у 1965 році. Автор розглядав сімейну систему як єдине утворення, що має певні особливості функціонування і розвитку. Саме теорія Д. Джексона стала переломним моментом у науковому підході до вивчення сім'ї. Автор і його послідовники ввели нові поняття і моделі теорії систем: система, підсистема, холон, зворотний зв'язок, інформація тощо. Так, за його визначенням, сім'я як система є єдиним цілим психологічним і біологічним організмом, в якому існують диференційовані, але взаємопов'язані підсистеми: подружжя, батьківська, підсистема сиблінгів [1].

Представник екзистенціального підходу до сімейної терапії К. Вітакер вбачає в сім'ї систему, важливість усіх членів для якої є однаковою [14]. Основоположники стратегічного підходу до сімейної психотерапії Д. Хейлі і К. Маданес вважають сім'ю складною системою, диференційованою на ієрархічно розміщених підсистемах.

На думку Д. Фрімена, сімейну систему можна розглядати як єдине утворення, якому притаманні певні особливості структури, функціонування і розвитку. У структурному відношенні будь-яка нуклеарна сім'я включає в себе групи підсистем [8].

М. Боуен розглядав сім'ю як лабораторію для вивчення людини, і в основі його теорії сімейних систем лежить положення про емоційну систему, коли поведінка і взаємини мають автоматичний характер залежно від ступеня збудження системи. Вчений виділив вісім положень теорії сімейних систем: диференціація, емоційний трикутник, ядерний емоційний сімейний процес, процес проєкції в сім'ї, процес трансмісії багатьох поколінь сім'ї, емоційне відчуження, позиція дитини серед братів і сестер (сиблінгова позиція),

емоційний процес у суспільстві. Положення про диференціацію «Я» – центральне в боуєнівській теорії сімейних систем. Уведені автором поняття «недиференційована сімейна маса» й «емоційне зближення» визначають нездатність особистості усвідомлювати себе, свої інтереси, потреби, а бачити їх лише в поєднанні з інтересами та потребами всієї сім'ї. Протилежне цьому поняття «сімейна диференціація» включає в себе здатність індивіда відділяти свої почуття та бажання від інших членів сім'ї, бути самостійною та незалежною особистістю [5].

Представник гештальт-терапії К. Левін розглядав сім'ю як систему, гештальт, що формується людьми в процесі сумісного життя. Автор виділяв зовнішні (сімейні) і внутрішні (індивідуальні) межі сім'ї як системи. Злиття (конфлюенція) – недостатність меж між «Я» й «Інший». Конфлюенція сім'ї як цілого виявляється у відсутності меж з оточенням. Жорсткість, непроникливість меж характеризується тим, що кожен тримає свої проблеми при собі, емоції не виражаються, виникає протистояння контакту, ретрофлексія сім'ї. Рухливі, гнучкі індивідуальні та сімейні межі – це постійна зміна в залежності від ситуації (коли сім'я відкрита – межі проникливі, за необхідності – автономні). Дезорганізовані межі характеризуються тим, що індивідуальні межі жорсткі, ригідні, а сімейні межі тонкі, подружжя з такими межами дозволяє всім втручатися у внутрісімейне життя і руйнувати його. Вивчення сім'ї як системи дозволило науковцям аналізувати її, з одного боку, як єдине ціле з притаманними лише їй особливостями розвитку та функціонування. З іншого боку, хоча сімейна система і являє собою єдиний соціальний організм, вона не є «недиференційованою сімейною масою», а в нормі проявляє «сімейну диференціацію», де кожен з її членів є самостійним і незалежним. У сімейній системі виділяються диференційовані, але взаємопов'язані підсистеми, кожна з яких є досить важливою у формуванні майбутнього сім'янина і служить моделлю для наслідування.

Л. Шнейдер робить спробу поєднати різноманітні інтереси сім'ї та сімейних взаємин. Сім'я – соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей. Для сім'ї частота контактів, їхній зміст визначаються тим, як її члени ставляться один до одного, тобто емоційний компонент міжособистісних взаємин суб'єктивно й об'єктивно визначає стан і розвиток взаємодії [14].

Л. Гозман підкреслює в емоційних взаєминах три іпостасі: емоцію, що має своїм предметом іншу людину, атитюд на іншу людину й емоційний компонент міжособистісного сприйняття. Повноцінне вивчення сімейних стосунків передбачає їх розгляд у контексті умов і факторів, що впливають на них [12].

Подружні відносини як мистецтво жити в шлюбі, згідно з визначенням М. Фуко, визначають взаємини, дуальні за формою, універсальні за значенням та специфічні за інтенсивністю й силою. Дуальність сімейних взаємин зумовлена статевим деморфізмом, з одного боку, та подвійністю цілей шлюбу – продовженням роду й дружнім спільним життям – з іншого. Універсальність шлюбу та сім'ї пов'язана з потребою будь-якої людської істоти, яка бажає жити відповідно до природи та водночас до потреб індивіда, який намагається вести життя, корисне для оточуючих і людства загалом. Унікальність сімейно-шлюбних взаємин прихована в їхньому емоційному та кровно-родинному потенціалі. Подружні відносини, що вважаються найбільш важливими й тісними з усіх можливих взаємин, повністю визначають спосіб існування, що потребує певного мистецтва буття разом. Сімейні взаємини в нашому розумінні осмислено як феномен, в якому злиття Я та Значимих Інших відбувалося б таким чином, що розв'язка життя людини наступала б як результат розвитку характеру й особистості людини на фоні гармонійного, могутнього та розумного «єднання» з близькими, рідними людьми [13].

Отже, сім'я – це складна система, де особистість може знайти як духовне, так і фізичне наповнення.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що існує ряд факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, які впливають на стабільність шлюбу, а саме на задоволеність ним, що є визначальним для якості та тривалості означених взаємин.

Такі зарубіжні дослідники, як Р. Левіс та Дж. Спеніер, виокремлюють більше сорока факторів, що мають вплив на подружні стосунки. Усі фактори можна об'єднати в три блоки: 1) дошлюбні фактори; 2) соціально-економічні фактори; 3) особистісні та внутрішньошлюбні фактори [16]. Визначені чинники в більшій мірі мають на увазі лише психологічний аспект, а саме вказують на міру згоди або незгоди подружжя з певних проблем сімейного життя. На думку М.С. Мацковського і А.Г. Харчева, це такі, як: рівень готовності молодих людей до різкої зміни способу життя; складність взаємин між поколіннями; гедоністичне ставлення до шлюбу, зниження його цінності; відсутність у деяких молодих людей готовності до виконання всього комплексу функцій сім'ї; низька мотивація шлюбу.

Поняття «задоволеність шлюбно-сімейними взаєминами» насамперед має на увазі реалізацію уявлень (образу) про сім'ю, яка складається у свідомості індивіда під впливом різних обставин (дійсних або символічних), що становлять його досвід, тобто певна внутрішня суб'єктивна оцінка подружжя власних сімейних взаємин [7].

Досліджуючи проблему задоволеності шлюбом, учений В. Сисенко пропонує таке поняття, як «стійкість шлюбу»: «взаємодія між подружжям, ефективність і результативність їхньої спільної діяльності, спрямованої на досягнення як взаємних, так індивідуальних цілей подружжя». Стийкість шлюбу, на думку автора, варто аналізувати через задоволення потреб чоловіка та жінки, оскільки стабільність і успішність шлюбу можлива лише тоді, коли взаємовідносини між подружжям насичені позитивним емоційним зарядом. Та варто зазначити, що дані поняття (стійкість шлюбу і задоволеність) хоча і схожі між собою, але не тотожні, оскільки стійкі шлюби не завжди мають високий рівень задоволеності шлюбно-сімейними відносинами [2]. Перейдемо до визначення основних чинників психологічної задоволеності шлюбом.

Відома дослідниця Ю. Альошина вважає, що рівень задоволеності шлюбно-сімейними відносинами передусім залежить від стажу спільного життя: «так, початковий етап характеризується високим рівнем задоволеності шлюбом, із часом цей рівень поступово знижується, сягаючи свого мінімального значення до 18-ти років спільного життя, а потім знову різко підвищується» [8]. Певна категорія дослідників відзначають, що задоволеність шлюбно-сімейними відносинами залежить від успішності чоловіків, поділу обов'язків між подружжям, а також з етапом передшлюбних залицянь.

Загалом, Ю. Котельникова виокремлює такі показники задоволеності шлюбно-сімейними відносинами: «1) задоволеність психологічною атмосферою в шлюбі; 2) задоволеність спілкуванням подружжя; 3) наявність психологічної підтримки подружжя. Звідси випливає, що основними факторами задоволеності подружніми стосунками є психологічні чинники. Хоча не менш важливе значення мають фактори сексуального задоволення, а також соціально-демографічні, соціальні та економічні чинники» [5].

Т. Андрєєвою та О. Ковальовим було виявлено, що єдність любові та спільності поглядів украй важлива для задоволеності шлюбом. Також ученими було визначено, що існує зв'язок між задоволеністю шлюбом, стажем сімейного життя та стадією життєвого циклу сім'ї. За результатами дослідження встановлено, що суб'єктивна задоволеність шлюбом

знижується саме в перехідні етапи життєвого циклу сім'ї. Досить серйозний вплив на сприйняття чоловіка та дружини один одним і родинних відносин має народження першої дитини та останній етап дорослішання. У цілому зміна міри задоволеності шлюбом у залежності від стажу шлюбу має складний і двосторонній характер [1].

Висновки з проведеного дослідження.

Підсумовуючи ґрунтовний аналіз готовності та мотивів створення шлюбу, поняття сім'ї як системи, задоволеність подружніми взаєминами, ми дійшли висновку, що саме вищеперелічене є найважливішим, на що варто спиратися у створенні сім'ї, що сприяє зародженню емоційної значущості в подружжі. Тому подальшого дослідження набуло поняття «емоційна значущість подружжя».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Т.В. Психология современной семьи : монография. Санкт-Петербург : Речь, 2015. 244 с.
2. Белоус Е.В. Взаимосвязь удовлетворенности браком с факторами совместимости супругов. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Психология*. 2015. № 1. С. 94–103.
3. Вірна Ж.П. Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 2. С. 20–25.
4. Іващенко А.С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх ПАРАХ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 5. С. 1–12.
5. Котельникова Ю.С. Удовлетворенность брачно-семейными отношениями в молодых семьях. *Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования*. 2017. Том 6. № 2. С. 181–190.
6. Котлова Л.О., Саух І.Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Випуск 1. С. 223–228.
7. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2015. 304 с.
8. Мороз Р.А. Моделі шлюбно-сімейних відносин. *Психологічна газета*. 2014. № 1. С. 8–11.
9. Обозов Н.Н. Межличностные отношения. Ленинград : ЛГУ, 1979. 151 с.
10. Петровский А.В. Трехфакторная модель значимого другого. *Вопросы психологии*. 2017. № 1. С. 7–18.
11. Пілецький В. Соціально-психологічне розуміння суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі. *Збірник наукових праць: психологія*. Випуск 21. С. 112–119.
12. Психология общения: Энциклопедический словарь / под общ. ред. А.А. Бодалева. Москва : Когито-Центр, 2016. 579 с.
13. Хлопоніна Н.Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Київ, 2017. 25 с.
14. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Москва : ЗКСМОПресс 2016. 512 с.
15. Levinger G. A social psychological perspective on marital dissolution. *Journal of Social Issues*. 2016. № 32 (1). P. 21–47.
16. Levis R.A., Spanier G.B. Theorizing about the quality and stability of marriage. *Contemporary theories about the family*. New York : Free Press, 2016. P. 23–34.